

ნაირა ვირსალაძე
აკაკი ბაკურაძე
თინათინ გუგე შაშვილი

საქართველოს მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური გეგმასახმარების საპითხისათვის

თანამედროვე პირობებში არსებითი მნიშვნელობა უნიჭება საქართველოში მიმღინარე გარდაქმნების სოციალური შინაარსის განსაზღვრას და მის სწორ შეფასებას. თავის-თავად, ეკონომიკა, მისი განვითარება იგი არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასცვით და კონკურენციული გარემოს ჩამოყალიბებით. ეს უკანასკნელი მაშინ იქნება შედეგიანი, თუ მიიღწევა ცხოვრების მაღალი დონე და ხარისხი.

ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების შეფასების მთავარი კრიტერიუმია მოსახლეობის კეთილდღეობის, ცხოვრების ხარისხის ამაღლება, მისი სოციალური ორგანიზაციის არსისა და მიმართულების განსაზღვრა. სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკის ძირითადი ნიშნები კი სოციალური მდრადობა და მოქალაქეების კეთილდღეობის სტაბილური ზრდაა.

მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ
გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში, რო-
მელიც თავისთავად არასტაბილურია, იზ-
რდება სოციალური არამდგრადობის ხარისხი.
სწორედ ასე მოხდა საქართველოში. რეფორ-
მის საწაყის ეტაპზე მისი გაძლიერება გამოვ-
ლინდა მოსახლეობის შემოსავლების მკვეთ-
რი დიფერენციალით, ხელფსებისა და რე-
ალური შემოსავლების შემცირებით და პი-
რადი დანაზოგების გაუფასურებით. ასეთ
პირობებში საჭიროა ხელისუფლების სოცი-
ალური პასუხისმგებლობის ამაღლება ჭვერის ეკო-
ნომიკური განვითარების წინსვლისათვის.

სოციალური პასუხისმგებლობის ჩამოყალიბების
პროცესი საქართველოში გაჭირდა, ვინაიდნ იგი
დაკავშირებული იყო როგორც ეკონომიკური მდგრ-
მარეობის განუხრელ ზრდასთან, ისე სახელმწიფოს,
მოქალაქეების, მეწარმეების საბაზრო ქცევის დამ-
კიდრებასთან. ამასთან, იგი ემყარება საზოგადოებრივი
ცხოვრების (ურთიერთობების) მოწყობის სულ სხვა
საფუძვლებს, ვიდრე ეს იყო ახლო წარსულში, სო-
ციალიზმის პირობებში.

თანამედროვე ეტაპზე, საბაზრო ეკონომიკის ფორმირება ქმნის სოციალური მდგრადობის, ეკონომიკის იმანენტურ ელემენტად ჩამოყალიბებისა და შემდეგ პისტინდუსტრიულ განვითარებაზე გადასვლის წინამდღვრებს. ასეთი წინამდღვრები მოიცავს ცალკეული მოქალაქეებისა და მათი ოჯახების შემოსავლების გარიზების შესაძლებლობას სო-

ციალური მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად; მოთხოვნილების დაკმაყოფილების ახალი წყაროების წარმოშობას, კერძო მეწარმეების განვითარების გზით; ეკონომიკის სტრუქტურულ სრულყოფას იმ პრო-დუქციისა და მომსახურების ხევდრითი წილის გა-დიდების მიმართულებით, რომლებიც აუცილებელია სოციალური მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. ცხადია, ეს პროცესი რთული და წინააღმდეგობრი-ვია და მისი წარმატებით განხორციელება მოქალა-ქების, მეწარმეებისა და სახელმწიფოს ერთობლივ ძალისხმევაზეა დამოკიდებული. მაგრამ მაინც პრიო-რიტეტული პასუხისმგებლობა ამ საქმეში ხელისუფ-ლება ეკუთვნის.

ამჟამად, ჩვენი ქვეყნის უმთავრესი ამოცანაა სო-
ციალურად ორიენტირებულ საბაზრო ეკონომიკაზე
გადასვლა და ცხოვრების დონის ამაღლება. ქვეყანა-
ში ქმედითი სოციალური პოლიტიკის გატარებისათ-
ვის კი აუცილებელია მოსახლეობის ეკონომიკური
და სოციალური მდგომარეობის შესახებ გვერდეს
სრული ინფორმაცია. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება
ქვეყნაში სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. სტა-
ტისტიკური ხერხებისა და მეთოდების გამოყენებით
შესაძლებელია დადგენილ იქნას პრობლემის განვი-
თარების თავისებურებაზე, ტენდენციები და მასზე
მოქმედი ფაქტორები.

საქართველოში ახალ ეკონომიკურ სისტემაზე გარდამავალი პერიოდი პირობითად შეიძლება დავყოთ სამ ეტაპად: 1990-94 წწ., 1995-1999 წწ. და 2000-2005 წწ. ოფიციალური სტატისტიკური ინფორმაციის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ რეფორმებს საჭყის ფაზაში, არ ახლდა მკაფიოდ გამოხატული სოციალური ხასიათი და სახელმწიფომ სათანადოდ ვერ შეძლო უმნიშვნელოვანესი სოციალური პროცესების მართვა და კონტროლი. პოლიტიკური კრიზისის შედეგად შეიქმნა უძმიმესი ეკონომიკური მდგომარეობა. კერძოდ, დაეცა წარმოების დონე, შემცირდა პროდუქციის მოცულობა, განვითარდა ინფლაციური პროცესები, გაიზარდა უმუშევრობა და დაეცა ცხოვრების დონე. თუ 1990 წელს ერთ სულ მოსახლეზე მთლიანი შიღა პროდუქტის მოცულობა 2060 აშშ დოლარს შეადგენდა 1994 წლისათვის იგი 450 აშშ დოლარამდე შემცირდა, პარალელურად შემცირდა მოსახლეობის შემოსავლები, კერძოდ მინიმალური ხელფასი 1990 წლის მიხედვით 70 მანეთიდან (107,7 აშშ. დოლარი) 1994 წლისათვის 2,5 მლნ კუპონამდე (1,78 აშშ დოლარი) დაეცა, საშუალო ხელფასი კაშაშესაბამისად 197,7 მანეთიდან (307,2 აშშ დოლარი) 6,27 მლნ. კუპონამდე (5,02 აშშ დოლარი), ამავე რიოდში პენისების ოდენობა 70 მანეთიდან (107,7

აშშ დოლარი) 2,5 მლნ კუპონამდე (1,78 აშშ დოლარი) შემცირდა.

ეკონომიკური კრიზისის გამო სიღარიბის ზღვარზე დაბალი შემოსავლების მქონე შინამეურნეობების ხევდრითი წილი გაიზარდა 80%-მდე და მოხდა მოსახლეობის მკვეთრი დიფერენციაცია შემოსავლების მიხედვით. სწორედ ამ მდგომარეობაზე მიუთითებს შემოსავლების კონცენტრაციის კ. ჯინის ინდექსიც, რომლის მნიშვნელობაც, აღნიშნულ პერიოდში, 0,3-დან 0,5 ჰუნძტამდე გაიზარდა.

მოსახლეობის შემოსავლების ძირითადმა წყარომ - ხელფასმა ფაქტობრივად დაკარგა თავისი ფუნქცია და ერთგვარ სოციალურ გასაცემად გადაიქცა. თუ აღნე, სოციალურმის პირობებში, მოსახლეობის დიდი ნაწილის შემოსავლები, უპირატესად დაქირავებული შრომით მიღებული ხელფასითა და პენსიით განისაზღვრებოდა, 1999 წლისათვის ამ წყაროს წილში შემოსავლების საერთო მოცულობაში 41,4 ლარი, ანუ 25% შეადგინა.

1995-1999 წწ. მოსახლეობის სოციალური მდგრა-
მარეობა შედარებით გაუმჯობესდა, კერძოდ, საშუა-
ლო ხელფასის დონე 53,9 ლარით, ანუ 5-ჯერ გაი-
ზარდა, ხოლო მისი ხეველრითი წილი - მინიმალურ
სამომხმარებლო კალთაში 33%-დან 59,1%-მდე, მაგ-
რაც საშუალო ხელფასის აბსოლუტური დონე მაინც
მკვეთრად ჩამორჩებოდა მინიმალური სამომხმარებლო
კალთის ღირებულებას, მით უმეტეს მომდევნო
წლებში.

გარევეული ცელილებები მოხდა 2000-2004 წლების მაჩვენებელთა სტრუქტურაში. მუკ-ის მოცულობა 6043 მლნ ლარიდან გაიზარდა 9970 მლნ ლარამდე, აბსოლუტურამა შეადგინა 3943 მლნ ლარი, ხოლო მატების ტემპმა - 64,9%. მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა მოსახლეობის ერთ-სულზე გაანგარიშებით 1303,7 ლარიდან 2207 ლარამდე გაიზარდა 2004 წლის ოფიციალური მონცემების მიხედვით საქართველოში 1243158 შინაგაურნებაა, ხოლო მათი წევრების რიცხვინობამ შეადგინა 4345686 კაცი, ანუ ქვეყნის მთლიანი მოსახლეობის 99,4 პროცენტი. მოსახლეობის უმნიშვნელობაში ნაწილი (0,6%) მოდის კოლექტიურ მეურნეობებზე.

ცოხვრების დონესა და ძირითადად მის მატერიალურ მდგრამარეობაზე ნათელ წარმოადგენას გვიქმნის შინამეურნეობების სტატისტიკა, შემოსვლებისა და ხარჯების შიხედვით. შინამეურნეობები შემოსვლებს სხვადასხვა წყაროებიდან ღებულობენ. ოჯახის (შინამეურნეობის) შემოსავლები, გარდა ხელფასისა ხით მიღებული შემოსავლებისა, შედგება სამეწარმეო საქმიანობიდან, საკუთრებიდან, ტრანსფერებიდან და სხვა წყაროებიდან მიღებული შემოსავლებისაგან. აღნიშნული შემოსავლების ჭამი ოჯახის ნომინალური შემოსავალია რომლებიც მიემართება მოხმარებისა და დაგროვებისკენ. შინამეურნეობების ხარჯები კი ძირითადად მოიცავს ხარჯებს სურსათზე, ტანსაცმლზე, ბინაზე, განრაფაზე, ტრანსპორტზე და ა.შ.

შინამეურნეობების შემოსავლებისა და ხარჯების
შესახებ გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის ცხრ. 1,
საიდანაც ჩანს, რომ მოსახლეობის საშუალო თვიუ-

რი შემოსავლები 2004 წლისათვის 264,7 მლნ ლარია. 2000 წელთან შედარებით შემოსავლები 71,3 მლნ. ლარით ანუ 36,8%-ით გაიზარდა. 129 ლარით გაიზარდა ერთი შინამეურნეობის საშუალოთვიური შემოსავალი და 2004 წლისთვის ნაცვლად 174,8 ლარისა შეადგენდა 303 ლარი. საშუალოთვიური შემოსავალი შინამეურნეობის ერთ სულზე 46,6 ლარიდან გაიზარდა 80 ლარამდე. მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეინიშნება მოსახლეობის განაწილებაში არსებობის წყაროების მიედვით. როგორც 2002 წლის აღწერამ აჩვენა მოსახლეობის დიდ უმრავლესობას (86,6 %-ს) შემოსავლების, ანუ არსებობის საშუალებათა მხოლოდ ერთი წყარო აქვს, 12,7%-ს -ორი, 1%-ზე ნაკლებს კი სამი და მეტი. არსებობის საშუალებათა ორი და მეტი წყარო, უპირატესად, სოფლის მოსახლეობას აქვს. ისინი, როგორც წესი, არსებობის საშუალებათა მეორე წყაროდ თვლიან პირად დამხმარე მეურნეობას, საიდანაც მიღებული შემოსავალი, უმეტეს შემთხვევაში არსებითი მნიშვნელობისა მათი ოჯახის ბიუჯეტისათვის. მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილისთვის (27,1%) არსებობის საშუალებათა ძირითადი წყაროა თვითდასაქმებით მიღებული შემოსავალი. დაქირავებით მუშაობისათვის ხელფასს ან სხვა რეგულარულ ანაზღაურებას მხოლოდ მოსახლეობის 12,6 პროცენტი იღებს, ხოლო პენსიის სახით მიღებულ შემოსავალს - 10,8 %. პენსიონერთა საერთო რაოდენობა 64,5% არსებობის ძირითად წყაროდ პენსიის ასახელებს, 23,3% მუშაობას განაგრძობს, ხოლო 12,2%- სხვა პირთა კამაყოფაზე იმყოფება, ან დასაქმებულია პირად დამხმარე მეურნეობაში.

ასლანიშვანია, რომ არსებობის საშუალებათა წყაროების მიხედვით მოსახლეობის განაწილებაში მომხდარი ცვლილებები ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში შემდინარე რადიკალური გარდაქმნების შედეგია. გარევეული ცვლილებები აღინიშნა შემოსავლების განაწილებაში. 2000-2004 წწ. მოსახლეობის საშუალოთვიური ხარჯები 290,7 მლნ. ლარიდან გაიზარდა 367,8 მლნ ლარამდე, ხოლო მატების ტეპბმა შეადგინა 26,5%. საშუალოთვიური დანახარჯი ერთ სულ 70 ლარიდან გაიზარდა 91,3 ლარამდე, ანუ 30,4%-თ. უნდა ითქვას, რომ შენაბეჭრების ხარჯების წილმა კვებაზე შეადგინა 42,3%, რაც კვლავ საგრძნობლად მაღალია. აქვე უნდა აღინიშნოს ის შეუსაბამობა, რომელიც არსებობს შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის. ეს საკითხი 1995 წლამდე გარკვეულწილად დარეგულირებული იყო იმ მოტივით, რომ ჩეგისტრირებული შემოსავლები შეესაბამებოდა რეგისტრირებულ ხარჯებს. 1997 წლიდან მოყალებული კი ჩეგისტრირებული ხარჯები მეტია ჩეგისტრირებულ შემოსავლებზე. აღნიშნული სხვაობა 2000 წლისთვის 97,3 მლნ. ლარი, ანუ 33,1% იყო, ხოლო 2004 წლისთვის - 103,1 ლარი, ანუ 28,1%. ჩეგისტრირებულ შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის არსებული განსხვავება შეიძლება აგხსნათ უპირველესად დაბეგვრის შიშით (მოსახლეობის არ სურს განაცხადოს თავისი ჩეგისტრირებული შემოსავალი) და ჩრდილოვანი (აღურიცხავი) კუონომი-კიდან შემოსავლებით.

ცხრილი
საქართველოს მოსახლეობის შემოსავლებისა და ხარჯების მაჩვენებლები
2000-2004 წლებში

მაჩვენებელი	ერთეული	2000	2002	2003	2004
მოსახლეობის საშუალოთვიური შემოსავლები	მლნ. ლარი	193,4	242,8	247,9	264,7
ერთი შინამეურნეობის საშუალოთვიური შემოსავლები	ლარი	174,8	226,9	284,0	303,0
საშუალოთვიური შემოსავლები ერთ სულზე	ლარი	46,6	60,8	75,7	80,0
მოსახლეობის საშუალოთვიური ხარჯები	მლნ. ლარი	290,7	310,9	347,8	367,8
ერთი შინამეურნეობის საშუალოთვიური ხარჯები	ლარი	262,8	290,6	339,8	361,6
საშუალო ხარჯები ერთ სულზე	ლარი	70,0	77,9	90,6	91,3
საარსებო მინიმუმი	ლარი	114,6	125,4	130,7	137,1

წყარო: საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო; სტატისტიკის დეპარტამენტი

როდესაც ვანალიზებთ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას, არ შეიძლება არ შევხოთ საარსებო მინიმუმს, სიღარიბის დონეს, სიღრმესა და სიმწვავეს. ცნობილია, რომ საარსებო მინიმუმი სიღარიბის აბსოლუტურ ზღვარს წარმოადგენს. ცხრილი 1.-დან ჩანს, რომ საარსებო მინიმუმი 2000-2004 წლებში 114,6 ლარიდან გაიზარდა 137,1 ლარამდე. ალნიშნული ცვლილება კი გამოწვეულია არა მოხმარების დონისა და სტრუქტურის გაუმჯობესებით, არა მედ ცხოვრების „გაძირებით“. ამავე პერიოდში ღარიბი მოსახლეობის ხვედრითმა წილმა მთელ მოსახლეობაში, ანუ სიღარიბის დონემ საარსებო მინიმუმის მიმართ, შეადგინა 51%, რაც 1,9 პუნქტით აღემატება 2000 წლის მაჩვენებულს. სიღარიბის სიღრმე საარსებო მინიმუმის მიმართ 17%-დან 19%-მდე, ხოლო სიმწვავე 8,9%-დან 10,2%-მდე გაიზარდა. კონცენტრაციის მაჩვენებელმა (კ. ჯინის ინდექსი) მთლიანი შემოსავლების მიხედვით 2004 წლისთვის შეადგინა 0,46 პუნქტი, ხოლო მთლიანი ხარჯების მიხედვით - 0,41, ალნიშნული 2000 წლის მაჩვენებლებთან შედარებით უმნიშვნელოდ გაუმჯობესდა. მიუხედვად ამისა, სოციალური დიფერენციაცია და სიღარიბე შეეცანაში კი არ შემცირდა არამედ გაღრმავდა. საარ-

სებო მინიმუმი კიდევ უფრო დაშორდა რეალურ საშუალოთვიურ შემოსავლებსა და ხარჯებს.

ამრიგად, რეფორმების განვლილ პერიოდში სოციალურმა სფერომ არსებითი ხასიათის ცვლილებები განიცადა. სულ უფრო ფართოდ მკვიდრდება საბაზრო ურთიერთობები, იცვლება შემოსავლებისა და ანახარჯების მოცულობა და სტრუქტურა. ეს პროცესები კიდევ გაგრძელდება. მათი ინტენსიურობის რეფორმის საბოლოო შედეგებისა და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის სტრუქტურის განმსაზღვრელ ფაქტორად გვევლინება. მდგომარეობა არაერთგვაროვანი და წინააღმდეგობრივია, რადგან სიღარიბებს სტაბილური მდგომარეობისათვის საფრთხო შემცველი მასშტაბები შეიძინა. ამიტომ აუცილებელი სასწაფოდ გადაწყვეტილება შემდეგი ძირითადი ამოცანები: ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესება, სიღარიბის დაძლევა, ხელფასების მკვეთრი ამაღლებისა და ფუნქციების აღდგენის მიღწევა, უმუშევრობის შემცველება, მკვეთრი სოციალური დიფერენციაციის ლიურიდაცია და ა.შ. იმაზე, თუ როგორ და რა პერიოდში გადაწყვეტილება ეს ამოცანები, დიდად იქნება დამოკიდებული საქართველოს მომავალი.

ლიტერატურა და წაროვები

1. გაბიძაშვილი ბ., სტატისტიკის ზოგადი თეორია. თსუ, 1994.
2. გაბიძაშვილი ბ., ვირსალაძე ნ., სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა, დამხმარე სახელმძღვანელო. ქუთაისი, 2003.
3. თოთაძე ა., საქართველოს დემოგრაფიული პორტრეტი, „სამშობლო“, თბ. 1993.
4. ბაკურაძე ა., სტატისტიკის თეორიის მოკლე კურსი. ქუთაისი, 2001.
5. სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის ოფიციალური ვებ გვერდი - www.Statistics.ge.